

CZEŚĆ TRZECIA: RECENZJE I SPRAWOZDANIA

<https://doi.org/10.17651/SOCJOLING.38.18>

Otrzymano: 3.03.2024 / Zaakceptowano: 22.08.2024

Opublikowano: 31.12.2024

Socjolingwistyka XXXVIII, 2024

PL ISSN 0208-6808

E-ISSN 2545-0468

KARINA STEMPEL-GANCARCZYK

Instytut Języka Polskiego PAN w Warszawie, Polska

<https://orcid.org/0000-0002-6759-0186>

Copyright and License: Copyright by Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 2024. This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivatives 4.0 International (CC BY- ND 4.0) License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/legalcode.pl>).

GŁOSY PRZESIEDLEŃCÓW. RECENZJA MONOGRAFII GABRIELI AUGUSTYNIAK-ŻMUDY, *BIOGRAFIE JĘZYKOWE PRZESIEDLEŃCÓW ZE WSCHODNICH WOJEWÓDZTW II RZECZYPOSPOLITEJ MIESZKAJĄCYCH W REGIONIE LUBUSKIM*

Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk, Fundacja Sławistyczna,
seria Język na Pograniczach t. 47, Warszawa 2023, 379 ss.

Słowa kluczowe: biografia językowa, kontakty językowe, idiolekt, przesiedleńcy.

STRESZCZENIE

Recenzja poświęcona jest monografii naukowej Gabrieli Augustyniak-Żmudy *Biografie językowe przesiedleńców ze wschodnich województw II Rzeczypospolitej mieszkających w regionie lubuskim* opublikowanej w roku 2023 przez Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk i Fundację Sławistyczną jako 47. tom serii Język na Pograniczach. Autorka, badając biografie językowe swoich rozmówców, analizuje ich idiolekty. Celem dociekań naukowych staje się wskazanie (na podstawie badań ilościowych i jakościowych) ich istotnego zróżnicowania, zależnego od biografii językowej rozmówcy.

Książka *Biografie językowe przesiedleńców ze wschodnich województw II Rzeczypospolitej mieszkających w regionie lubuskim* to pokłosie pracy doktorskiej o tym samym tytule, którą autorka obroniła w Instytucie Sławistyki PAN w 2019 roku. Celem prezentowanej monografii jest przedstawienie różnorodności językowej przesiedleńców ze wschodnich województw II Rzeczypospolitej, do czego punktem wyjścia stają się biografie językowe badanych osób, oraz „podjęcie dyskusji z powszechnym do

2013 roku poglądem o ich jednorodności” (Augustyniak-Żmuda 2023, 11). Warto zauważyć, że określenie *powszechny* w tym kontekście należy traktować jako synonim przymiotników *wiodący* czy *główny*¹.

Cel badań został sformułowany w krótkim *Wstępie*. Zawiera on również przedstawienie głównych tez: 1) przesiedleńcy z dawnych wschodnich województw II Rzeczypospolitej są zróżnicowani pod względem języka, ponieważ ich biografie językowe są różne, 2) biografie językowe mają wpływ na idiolekty, 3) pogląd dotyczący jednorodności mowy przesiedleńców wymaga naukowej dyskusji (2023, 11–12). Znaczącą cezurę w odniesieniu do badań prowadzonych na interesującym autorkę obszarze (w regionie lubuskim, czyli na ziemiach, które znalazły się w granicach Polski w 1945 roku) sytuuje ona w 2013 roku, gdy opublikowana została książka Anny Zielińskiej *Mowa pogranicza: Studium o językach i tożsamościach w regionie lubuskim* obrazująca różnorodność lingwistyczną polsko-niemieckiego pogranicza (2013). Podstawowym źródłem materiału empirycznego wykorzystanego w monografii są indywidualne wypowiedzi i zachowania językowe, czyli idiolekty, zdaniem wielu badaczy stanowiące punkt wyjścia do analiz w badaniach języków o nieustalonej normie (jak dialekty i interferujące języki w warunkach dwu- i wielojęzyczności) (Głuszkowski 2011, 52). Monografia sytuuje się dzięki temu w stosunkowo nowym nurcie badań socjolingwistycznych opartych na biografiach językowych.

Rozdział pierwszy, zatytułowany *Metody*, zawiera szczegółowy opis metod i technik badań prowadzonych przez autorkę w latach 2009–2018 w 23 miejscowościach regionu lubuskiego (Bagniewo, Brzoza, Gardzko, Gorzów Wielkopolski, Krasnołęg, Krzeszyce, Lipno, Łagodzin, Łęgowo, Malta, Marvice, Muszkowo, Piskorzno, Różanki, Santok, Skwierzyna, Słońsk, Strzelce Klasztorne, Strzelce Krajeńskie, Studzionka, Świętojańsko, Witnica, Wojcieszyce) z osobami należącymi do najstarszej generacji, urodzonymi w latach 1911–1942 na terenie województw: wileńskiego, nowogródzkiego, poleskiego, wołyńskiego, tarnopolskiego, lwowskiego, stanisławowskiego i białostockiego. Autorka zebrała 43 wywiady o łącznym czasie trwania ok. 80 godzin. Jak zaznacza G. Augustyniak-Żmuda, w monografii wykorzystuje efekty badań prowadzonych przez nią „w ramach studiów magisterskich², studiów doktoranckich oraz w ramach stażu naukowego w Instytucie Slawistyki PAN”, gdzie pracowała przy projekcie badawczym *Językowe i pozajęzykowe czynniki kształtujące tożsamość regionalną mieszkańców pogranicza polsko-niemieckiego (na przykładzie ziemi lubuskiej)* pod kierownictwem prof. dr hab. Anny Zielińskiej (Augustyniak-Żmuda 2023, 13). Zawarte na s. 14–16 Tabele 1–8 zawierają pełny spis rozmówców (symbol informatora, rok urodzenia, miejsce urodzenia, obecne miejsce zamieszkania), przy czym zastosowano podział na grupy ze względu na województwo urodzenia.

¹ Można tak wnioskować na podstawie lektury podrozdziału *Badania językoznawcze na terenach przyłączonych do Polski w 1945 roku* (Augustyniak-Żmuda 2023, 67–74), o czym będzie mowa dalej.

² Badania te stanowiły także podstawę pierwszej książki autorki dotyczącej badanego regionu (Augustyniak-Żmuda 2012).

Wywiad biograficzny, wywodzący się z wywiadu otwartego (Kaufmann 2010, 31), jest zdaniem autorki „najlepszą metodą dla badań najstarszego pokolenia”, ponieważ badania ankietowe nie przyniosłoby tak dużej ilości informacji, jak również nie wszyscy rozmówcy byłiby w stanie wypełnić ankietę (Augustyniak-Żmuda 2023, 19). Terminu ‘biografia językowa’ G. Augustyniak-Żmuda używa w znaczeniu zaproponowanym przez A. Zielińską jako „historię przyswajania i używania języków w ciągu całego życia człowieka, uwzględniającą po kolei fazy jego życia [...] oraz wydarzenia, które wpłynęły na zmianę języka w rodzinie”, przy czym istotną rolę odgrywa „ustalenie, który z języków jest prymarny, a który sekundarny” (Zielińska 2013, 68). Prymarność i sekundarność języka w wypadku omawianej monografii są decydujące w zakresie dokonanego przez G. Augustyniak-Żmudę podziału rozmówców na grupy (2023, 25–28). Sposób przedstawienia biografii językowych autorka wzorowała natomiast na pracy Katherine Meng (2004). Kluczowa w wypadku *Biografii językowych...* metoda badań, oparta na teorii ugruntowanej (Glaser i Strauss 2009; Konecki 2000; Gorzko 2008), pozwoliła na zweryfikowanie wyjściowych hipotez:

Pierwsza koncepcja książki miała na celu zobrazowanie funkcjonowania polszczyzny kresowej wśród najstarszej generacji przesiedleńców zamieszkałych w regionie lubuskim. Klasyfikowałam rozmówców według kryterium geograficznego. Wówczas obraz językowy przesiedleńców komplikował się wraz z powstawaniem kolejnych analiz biografii językowych i transkrypcji nagrań. Idiolekty były różnorodne dla wstępnie wytypowanej grupy respondentów. Powstał zatem problem uzyskania jednorodnej grupy i konieczne było rezygnowanie z grup na rzecz idiolektów (Augustyniak-Żmuda 2023, 24).

W zakresie wyboru respondentów pierwszym etapem była klasyfikacja informatorów ze względu na deklarowany przez nich język prymarny przed przesiedleniem. Autorka wybrała 11 osób, których biografie językowe wykorzystywała w pracy. Posłużyła się do tego celu dwoma kryteriami: 1) deklarowanymi językami używanymi przed przesiedleniem; 2) wartością informacyjną wywiadu. W rezultacie na materiał językowy zawarty w monografii składają się wywiady z: 1) dwiema osobami jednojęzycznymi przed przesiedleniem, które reprezentują grupę deklarującą mówienie po *chachlacku*³ (obie urodzone w woj. stanisławowskim); 2) trzema osobami deklarującymi język *ukraiński* jako prymarny, a *polski* jako sekundarny przed przesiedleniem (jedna z woj. tarnopolskiego, dwie z woj. stanisławowskiego); 3) jedną osobą deklarującą mówienie przed przesiedleniem po *białorusku* (j. prymarny) i *polsku* (j. sekundarny); 4) jedną osobą deklarującą mówienie przed przesiedleniem po *polsku* (j. prymarny) i *białorusku* (j. sekundarny); 5) trzema osobami, dla których przed przesiedleniem językiem prymarnym był *polski*,

³ G. Augustyniak-Żmuda analizuje ten lingwonom na s. 94. Warto przy tej okazji wspomnieć o artykule, który ukazał się pod koniec 2023 r., autorstwa K. Czarnieckiej, E. Dzięgieł i A. Kravchuk *Nazwa mowa chachlacka w relacjach powojennych przesiedleńców ze wschodu zamieszkałych w zachodniej Polsce* (Czarniecka, Dzięgieł i Kravchuk 2023). Autorki proponują pogłębioną analizę nazwy ‘mowa chachlacka’, odnosząc się do materiału gwarowego będącego wynikiem eksploracji prowadzonych w latach 1992–2006 przez Władysława Paryła.

a sekundarnym *ukraiński* (dwie z woj. tarnopolskiego, jedna z lwowskiego) oraz 6) jedną osobą mówiącą po *polsku* i *chachlacku* (szczegółowo prezentują to Tabele 10–15). W części zatytułowanej *Analiza wywiadów* znajdujemy m.in. informacje, że były one prowadzone po polsku i częściowo po ukraińsku, zaś nagrania zostały przetranskrybowane w uproszczonym zapisie fonetycznym, którego zasady Autorka szczegółowo omawia. G. Augustyniak-Żmuda pisze:

Na podstawie opracowań naukowych polszczyzny dawnych wschodnich województw przedwojennej Polski oraz gwar występujących na terenie regionu lubuskiego wytypowałam grupę cech, która stanowi bazę porównawczą dla analizy zebranego przeze mnie materiału językowego (2023, 29).

Głównym źródłem ich wyboru stała się pozycja *Język polski na Ukrainie w końcu XX w.* autorstwa Janusza Riegera, Iwony Cechosz-Felczyk i Ewy Dzięgiel (2007), natomiast w analizach odnosiła się do publikacji związanych z gwarami kresowymi (m.in. Zdaniukiewicz 1972; Paryl 1978; Homa 1979; Kleszcz 2001; Wyderka 2001; Grek-Pabisowa 2002; Zielińska 2002; Dzięgiel 2003; Kurzowa 2006; Morita 2006; Karaś 2017; Lewaskiewicz 2017). Autorka wybrała w zakresie 1) fonetyki: zwężenie $o > u$ w pozycji nieakcentowanej, zwężenie $e > y$ w pozycji nieakcentowanej, zwężenie $e > i$ w pozycji nieakcentowanej, przedniojęzykowo-zębową artykulację λ , palatalną wymowę spółgłoski l przed samogłoskami, występowanie dźwięcznej spółgłoski γ , palatalną wymowę spółgłosek tylnojęzykowych; a także w zakresie 2) fleksji: neutralizację kategorii rodzaju w mianowniku liczby mnogiej, występowanie zaimka *mnie* zamiast formy *mi*, zastosowanie zaimka *oni* dla wszystkich rodzajów, analityczny czas przeszły (gdzie zaimek osobowy stanowi substytut końcówki osobowej) oraz neutralizację kategorii rodzaju w formach liczby mnogiej czasu przeszłego czasownika (zestaw ten prezentuje Tabela 17). W tej części zabrakło jednak szczegółowych informacji, na czym polegał proces selekcji cech gwarowych, co z pewnością byłoby cenne w kontekście późniejszych analiz. Kolejna część tego rozdziału, *Wybór tekstów*, zawiera statystyki wyrazów analizowanych ilościowo w każdej z badanych grup, a następnie omówienie zasad przeprowadzonej analizy ilościowej: autorka przyjmuje m liczbę możliwości wystąpienia [LM] danej cechy fonetycznej i zestawia ją z wystąpieniem rzeczywistym [WR]. Z kolei cechy fleksyjne opisywane są wyłącznie jakościowo. Proces obliczeń ilościowych ilustruje Tabela 18 (Augustyniak-Żmuda 2023, 35) i jak pokazuje dalszy ciąg monografii, w bardzo czytelny sposób pozwala to na zaprezentowanie procentowego wystąpienia rzeczywistego danej cechy.

W rozdziale zatytułowanym *Terminologia* Czytelnik otrzymuje szczegółowe omówienie terminów z zakresu socjolingwistyki (zwłaszcza dotyczących kontaktów językowych) wykorzystywanych i pojawiających się w książce. Są to: idiolekt, język i mowa, język prymarny i język sekundarny, *heritage language* (język przodków), kontakt językowy, bilingwizm (dwujęzyczność) i jego rodzaje, społeczność bilingwalna, repertuar językowy, atrycja językowa (*attrition*), prestiż (moc) i status języka, dyglosja, interferencja, przełączanie kodów (*code-switching*), gwary przejściowe i mieszane (język mieszany), konwergencja (integracja, unifikacja), transfer oraz ideologia językowa.

Prezentowany przez autorkę w następnym, trzecim, rozdziale *Stan badań* dzieli się na trzy części dotyczące kolejno: polszczyzny północnokresowej, polszczyzny południowokresowej oraz badań językoznawczych na terenach przyłączonych do Polski w 1945 roku. Z punktu widzenia monografii najistotniejsze jest krytyczne omówienie literatury zaprezentowanej w ostatnim podrozdziale. Podsumowując przedstawione kierunki badań i prace językoznawcze, G. Augustyniak-Żmuda zauważa, że:

badacze w większości dążyli do przedstawienia i udowodnienia unifikacji i integracji językowej. Nie podjęto badań, które miałyby przedstawić różnorodność językową przesiedleńców z dawnych wschodnich województw II Rzeczypospolitej (i innych osiedleńców, m.in. z Wielkopolski i Mazowsza), biorąc pod uwagę języki używane przed przesiedleniem. Nie uwzględniano przeszłości językowej mieszkańców nowych regionów Polski, a zwłaszcza nie dopuszczano możliwości, że ich znaczna część w ogóle nie znała języka polskiego lub była dwujęzyczna. We wszystkich badaniach nad językiem przesiedleńców traktowano ich jak jedną grupę mówiącą po polsku, co spowodowało przedstawienie ich mowy jako jednorodnej (2023, 73).

Wydaje się, że w kontekście zaprezentowanej w tej części literatury zasadne byłoby wyraźniejsze podkreślenie tego, iż brak zainteresowania różnorodnością językową przesiedleńców charakteryzował główny nurt badawczy, skoncentrowany m.in. na integracji językowej, ale owa „powszechność” nie oznaczała „wyłączności” (o czym zresztą autorka pisze więcej na stronach 67–74). G. Augustyniak-Żmuda podkreśla wagę nowych metod stosowanych w badaniach językoznawczych i socjolingwistyce oraz podejścia skoncentrowanego na jednostce, a nie grupie, czego przykładem jest przywołana wcześniej *Mowa pogranicza* (Zielińska 2013), a także inne prace A. Zielińskiej i książka Tadeusza Lewaszkiewicza pt. *Język powojennych przesiedleńców z Nowogródka i okolicy* (2017). Warto przy tej okazji wspomnieć, że teksty będące pokłosiem prac eksploracyjnych dotyczących języka przesiedleńców prowadzonych przez wspomnianego przez G. Augustyniak-Żmudę Władysława Paryla (Augustyniak-Żmuda 2023, 69–70) ukazały się już po napisaniu przez nią doktoratu i zostały wydane w ostatnich latach w Instytucie Języka Polskiego PAN (Czarnecka, Kowalska i Yanushevskaja 2021; Czarnecka, Dziegiel i Ławrynow 2022; Czarnecka, Dziegiel i Ławrynow 2023).

Z punktu widzenia czytelnika, któremu obca jest tematyka monografii, niezwykle ciekawy może być rozdział czwarty, *Problematyka migracyjna terenu wschodnich województw II Rzeczypospolitej i zachodnich ziem Polski*, w którym otrzymujemy opis tła historycznego i zarysu problematyki migracyjnej, ruchów migracyjnych po II wojnie światowej i osiedleń na zachodnich ziemiach Polski. Ostatni z czterech zawartych tu podrozdziałów, *Bydłęce wagony jako symbol doświadczenia granicznego przesiedleńców*, inspirowany m.in. pracą J. Leociaka *Doświadczenia graniczne. Studia o dwudziestowiecznych formach reprezentacji* (2009), stanowi w ujęciu G. Augustyniak-Żmudy przyczynek do analizy traumy związanej z przesiedleniem. Zawarte w języku rozmówców doświadczenie „odczłowieczenia” odnosi się nie tylko do tytułowych „bydłęcych wagonów”, ale także m.in. do form czasownikowych obrazujących poczucie uprzedmiotowienia (człowiek staje się pasywnym elementem rzeczywistości, który jest bierny: jest „ładowany”, jest „wieziony” itp.). Ten krótki podrozdział z pewnością stanowić

może punkt wyjścia do bardziej pogłębionej analizy – zarówno językowej, jak i socjologicznej, a być może także psycholingwistycznej.

Zasadnicza część monografii składa się z dwóch rozdziałów analitycznych oraz dwóch stanowiących próbę ich rekapitulacji. Czytelnik otrzymuje zatem *Biografie językowe i idiolekty osób przed przesiedleniem jednojęzycznych* (rozdział piąty) oraz jego podsumowanie: *Różnorodność językowa. Porównanie idiolektów osób jednojęzycznych* (rozdział szósty), a następnie *Biografie językowe i idiolekty osób przed przesiedleniem dwujęzycznych* (z podziałem na wytypowane grupy) i *Różnorodność językowa. Porównanie idiolektów osób dwujęzycznych* (rozdziały siódmy i ósmy). Bardzo szczegółowa i skrupulatna analiza ilościowa pozwala autorce wskazać charakterystyczne dla idiolektów jej rozmówców cechy systemowe, a także porównać je ze sobą. O dokładności analiz świadczyć może chociażby liczba tabel i wykresów ilustrujących przede wszystkim te obliczenia – w monografii znajduje się ich odpowiednio 121 i 91.

Wnioski, które zamykają zasadniczą część monografii, pozwalają autorce potwierdzić tezy postawione na wstępie. Niewątpliwie pomaga w tym fakt, że jak zostało już wcześniej wspomniane, podstawę metodologiczną pracy badawczej G. Augustyniak-Żmudy stanowiły m.in. założenia teorii ugruntowanej, co pozwoliło jej doprecyzować hipotezy badawcze. Monografię dopełniają: obszerny *Wybór tekstów* (2023, 229–334), spis tabel, spis wykresów oraz bibliografia.

Książka *Biografie językowe przesiedleńców ze wschodnich województw II Rzeczypospolitej mieszkających w regionie lubuskim* Gabrieli Augustyniak-Żmudy posiada bez wątpienia duże walory dokumentacyjne i analityczne. Zastosowane przez autorkę metody oraz wyselekcjonowany materiał składający się na biografie językowe respondentów pozwolił nie tylko na dokładną (wręcz drobiazgową) analizę ilościową cech fonetycznych charakteryzujących poszczególne idiolekty i analizę jakościową wybranych cech fleksyjnych, ale także – na przykład – na określenie doświadczenia granicznego charakterystycznego dla badanych osób jako grupy – traumy „bydłęcych wagonów”. G. Augustyniak-Żmuda w swojej pracy udowodniła, że idiolekty jej respondentów znacząco się różnią oraz że niezwykle istotny w każdym z analizowanych przypadków jest język prymarny i sekundarny rozmówcy przed przesiedleniem. Jak wykazała we *Wnioskach*, najwięcej cech fonetycznych zachowało się w idiolektach osób przed przesiedleniem jednojęzycznych (w tym przypadku mówiących po „chachłacku”). Monografia G. Augustyniak-Żmudy wpisuje się w badania socjolingwistyczne przesiedleńców na ziemię wcielone do Polski w 1945 roku. Przyszłe badania dotyczące tego tematu w regionie lubuskim bazować będą (z racji naturalnego odchodzenia informatorów) głównie na materiale archiwalnym. Książka *Biografie językowe...* jest niewątpliwie ważną pozycją⁴, jeśli chodzi o tę problematykę. Wypada mieć nadzieję, że Autorka nie poprzestanie na zaprezentowanych analizach zgromadzonego podczas badań materiału.

⁴ Także dla społeczności zamieszkującej region lubuski. 1 marca 2024 roku Autorka została uhonorowana za nią Lubuskim Wawrzynem Naukowym za 2023 rok http://www.wawrzyny.norwid.net.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=428:lubuskie-wawrzyny-2023-wyniki&catid=79&Itemid=435 (3 marca 2024).

BIBLIOGRAFIA

- Augustyniak-Żmuda, G. 2012. *Kresowianie z krzeszyckich ziem. Opowieści przesiedleńców*. Gorzów Wielkopolski: PWSZ.
- Augustyniak-Żmuda, G. 2023. *Biografie językowe przesiedleńców ze wschodnich województw II Rzeczypospolitej mieszkających w regionie lubuskim*. Warszawa: IS PAN (Fundacja Slawistyczna).
- Czarnecka, K., E. Dzięgiel, i A. Kravchuk. 2023. „Nazwa «mowa chachłacka» w relacjach powojennych przesiedleńców ze wschodu zamieszkałych w zachodniej Polsce”. *LingVaria* 2(36): 195–208.
- Czarnecka, K., E. Dzięgiel, i D. Ławrynow. 2022. *Z kresów wschodnich na zachodnie. Relacje przesiedleńców z komentarzem językowym. T. II. Lwowskie*. Kraków: IJP PAN.
- Czarnecka, K., E. Dzięgiel, i D. Ławrynow. 2023. *Z kresów wschodnich na zachodnie. Relacje przesiedleńców z komentarzem językowym. T. III. Stanisławowskie i Wołyń*. Kraków: IJP PAN.
- Czarnecka, K., A.D. Kowalska, i L. Yanushevska. 2021. *Z kresów wschodnich na zachodnie. Relacje przesiedleńców z komentarzem językowym. T. I. Tarnopolskie*. Kraków: IJP PAN.
- Dzięgiel, E. 2003. *Polszczyzna na Ukrainie: Sytuacja językowa w wybranych wsiach chłopskich i szlacheckich*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Glaser, B.G., i A.L. Strauss. 2009. *Odkrywanie teorii ugruntowanej: Strategie badania jakościowego*, przeł. M. Gorzko. Kraków: Zakład Wydawniczy „Nomos”.
- Głuszkowski, M. 2011. *Socjologiczne i psychologiczne uwarunkowania dwujęzyczności staroobrzędowców rejonu suwalsko-augustowskiego*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Gorzko, M. 2008. *Procedury i emergencja: O metodologii klasycznych odmian teorii ugruntowanej*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe US.
- Greg-Pabisowa, I. 2002. *Współczesne gwary polskie na Litwie i Białorusi: Fonetyka*. Warszawa: IS PAN, SOW.
- Homa, E. 1979. *Współczesne gwary Pomorza Środkowego: Studium socjolingwistyczne (Cz. 1)*. Słupsk: WSP w Słupsku.
- Karaś, H. 2017. *Język polski pogranicza litewsko-lotewsko-białoruskiego w świetle frekwencji cech językowych*. Warszawa: Wydział Polonistyki UW.
- Kaufmann, J.-C. 2010. *Wywiad rozumiejący*, przeł. A. Kapciak. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Kleszcz, K. 2001. *Unifikacja języka mieszkańców wsi okolic Brzegu na Śląsku Opolskim: Studium socjolingwistyczne*. Opole: Wydawnictwo UO.
- Konecki, K. 2000. *Studia z metodologii badań jakościowych: Teoria ugruntowana*. Warszawa: PWN.
- Kurzowa, Z. 2006. *Polszczyzna Lwowa i Kresów południowo-wschodnich do 1939 roku*. Kraków: Universitas.
- Leociak, J. 2009. *Doświadczenia graniczne: Studia o dwudziestowiecznych formach reprezentacji*. Warszawa: IBL PAN.
- Lewaszkiwicz, T. 2017. *Język powojennych przesiedleńców z Nowogródka i okolicy*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Meng, K. 2004. „Russlanddeutsche Sprachbiographien – Rückblick auf ein Projekt”. W *Leben mit mehreren Sprachen: Sprachbiographien / Vivre avec plusieurs langues: Biographies langagières*, red. R. Franceschini, i J. Miecznikowski. Berne: Peter Lang, 97–117.
- Morita, K. 2006. *Przemiany socjolingwistyczne w polskich społecznościach na Litwie (region trocki) i Białorusi (region iwieniecki): Studium porównawcze*. Warszawa: IS PAN, SOW.
- Paryl, W. 1978. „Oddziaływanie języka literackiego na niektóre dialekty Ziemi Zachodnich”. *Studia Linguistica* 4: 71–82.

- Rieger, J., I. Cechosz-Felczyk, i E. Dzięgiel. 2007. *Język polski na Ukrainie w końcu XX wieku: Cz. 2. Polszczyzna w Lwowskim, Żytomierskim i na Podolu: Teksty*. Warszawa: Lexis; Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Wyderka, B. 2001. „Przemiany językowe na ziemiach zachodnich i północnych”. W *Najnowsze Dzieje Języków Słowiańskich: Język polski*, red. S. Gajda. Opole: Wydawnictwo UO, 460–476.
- Zdaniukiewicz, A.A. 1972. „Procesy integracji językowej na Ziemiach Zachodnich i Północnych w świetle analizy ilościowej”. *Prace Filologiczne* 23: 283–288.
- Zielińska, A. 2002. *Polska mniejszość na Litwie Kowieńskiej: Studium socjolingwistyczne*. Warszawa: IS PAN, SOW.
- Zielińska, A. 2013. *Mowa pogranicza: Studium o językach i tożsamościach w regionie lubuskim*. Warszawa: IS PAN, SOW

WYKAZ ŹRÓDEŁ

2023. „Lubuskie Wawrzyny – wyniki”. http://www.wawrzyny.norwid.net.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=428:lubuskie-wawrzyny-2023-wyniki&catid=79&Itemid=435 (3 marca 2024).

Voices of the Resettlers. Book review: Gabriela Augustyniak-Żmuda, *Biografie językowe przesiadłców ze wschodnich województw II Rzeczypospolitej mieszkających w regionie lubuskim* [Language Biographies of Resettlers from the Former Eastern Provinces of the Second Polish Republic Living in the Lubusz Region], Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences, Slavist Foundation, Volume 47 of the series *Język na pograniczach* [Borderland Languages], Warsaw 2023, 379 pp.

Keywords: language biography, language contact, idiolect, resettlers.

ABSTRACT

This review addresses the scholarly monograph by Gabriela Augustyniak-Żmuda *Biografie językowe przesiadłców ze wschodnich województw II Rzeczypospolitej mieszkających w regionie lubuskim* [Language Biographies of Resettlers from the Former Eastern Provinces of the Second Polish Republic Living in the Lubusz Region] which was published in 2023 by the Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences, and the Slavic Foundation as the Volume 47 of the series *Język na pograniczach* [Borderland Languages]. The author, examining the linguistic biographies of her interviewees, analyses their idiolects. The aim of the scientific inquiry becomes to indicate (on the basis of quantitative and qualitative research) their significant differentiation, depending on the linguistic biography of the interlocutors.